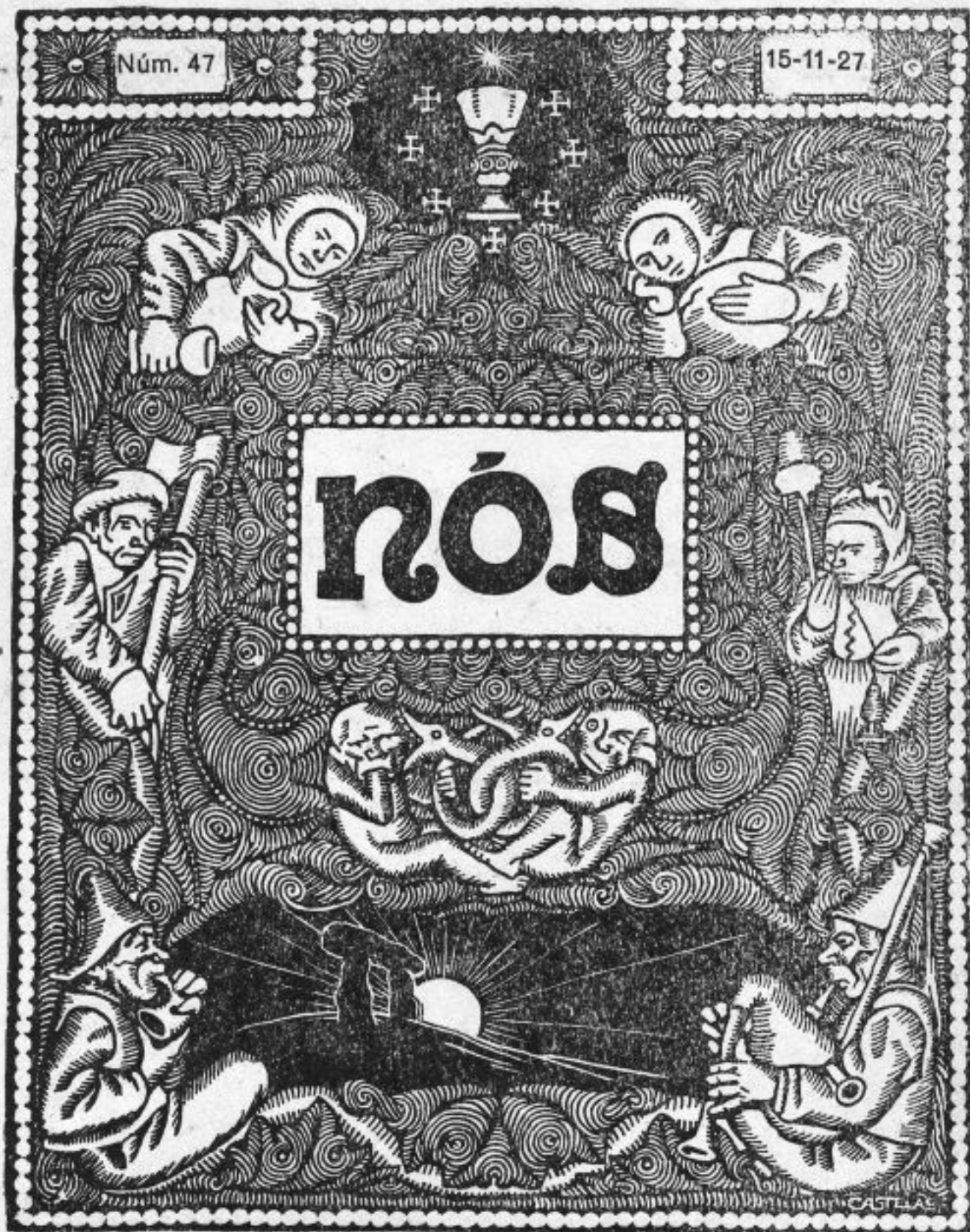

Núm. 47

15-11-27

nóis

BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Administrador
ANXEL CASAL

DIRECCIÓN E REDAUCIÓN:

Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:

Real, 38 1.º—A CRUÑA

ABONAMENTO

NOTA

Doce números, na Península 6'00 pesetas.

Fora da Península 8'00 .

Número solto 0'70 .

Este boletín non publicará máis orixinais qu'os que foran directamente solicitados pol-a Dirección. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redacción.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

O Chasco e o Pimpín, POR ANTÓN ZAPATA GARCÍA.

Prehistoria e Folklore da Barbanza, POR FLORENTINO L. CURVILLAS E F. BOUZA BREV.

Poemas, POR EUXENIO MONTES.

Catálogo dos Castros Galegos, da Seizón de Prehistoria do S. E. G.

A meu tío, quixéron-o roubar, POR MAGARIÑOS NEGREIRA.

Os homes, os feitos, as verbas, POL-A REDAUCIÓN.

Reloxería ZENITH

MÁQUINAS PARLANTES. DISCOS
AGULLAS e ACCESORIOS

M. CALVIÑO - Ourense

Vicente Risco

Abogado

Sanlo Domingo, 47-2.º

Ourense

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano IX

Ourense 15 Santos 1927

Núm. 47

O CHASCO E O PIMPÍN

(LÉNDIA INXÉNOA)

*Por decí-la verda, — joub, probes chascos! —
os gandulos derrócantos os niños,
namentres que os pimpíns, os barallocos,
son santos paxariños
pra quen, en vez de zocas,
deberan levar cascos!...*

I

*Ó crarexar o día
pol-os agros e montes de Xudea,
unha hoste de románs xuramentaba
e, sin dō, degolaba
ōs nenos d'unha aldea
à cal prendera lume
por mor do bō rabin que non dicía
— coma era seu costume —
qué congostra ou camiño
pillara, o trasantonte, unha parella,
nin moi moza nin vella,
que levaba un neníño,
fuxíndolle o decreto
do rei Herodes contra o rei do Gueto!*

*Aquel fato de lobos, onbeante,
collío campo adiante,
sin importarlle as mágoas
das anguriadas nais que, salaiando,
debruzábanse sōbor dos despollos
dos filliños — ¡legría dos seus ollos! —
mentras s'ían queimando
casas e alpendres, como acesas frágoas!*

*Ó pé d'unha regueira
que sulcaba à campía
e, leda e cantareira,
facía brandear às espadanas
e os bimbios que tiña pol-a beira,
os lobos sin entranas,
botáronse a folgar da valentía
que fixeran tan cedo,
e a rir-se dos pucheiros que faría
o Neno - Deus, cō medo,
se as pontas calquer d'eles lle pôría!*

II

*Enriba d'un valado,
inquedo, aluburado,
— ó vēr pol-a bisbarra tanta fera
coma n-ollara dende que nacera —
ceibaba os seus dousilabos un chasco
e mesmo s-alritaba que unha choca,
pois alcontrou un fiasco
pr'a costume decote n-as mencias:
¡Encol do arró, o que ía por miñoca,
fixeran unha tenda os enfancidas!...*

Un d'elles, o mais bebedo,
—infrado de checheza
e, de triganza, lévedo—
ô chasco preguntoulle n-esta moda:
—¿Non viches, paxariño,
unha muller e un home, c-un meniño,
ir fuxindo sin coido da beleza
—coma outra n-habrá na terra toda—
que ten a nazon túa.
dende o líreo lanzal á branca lúa?
E díxolle o paxaro
ô fachendoso inaro,
revirando os ollos car-atrás:
—¿Chas... chas...
por ehi ben vas!...

III

Desque o chasco díxeralle ô rifeiro
qué camiño pillaran
os santos fuxetivos,
non ficaba congostra nin vieiro
que, os lobicás cativos,
—cál se lles dera a onda—
sin cachear deixaran
por total-a redonda.
Xa cansos de buscar-os
e deducindo a esperanza de atopar-os,
viróuselles a sorte:
Ó enfiar unha estrada
que morría ô nacer d-unha encruzada,
—ja da vida e da morte,
pr-ós cónxogues e o neno!—
sentiron un restalo
como de garabullos que se pisan
ou, c-ô vento, se trisan,
e viron a pasada
d-un pé sangueniloso, moi pequeno,
carón d-outras, de burro ou de cabalo.

A serán xa morría
o mesmo que un amor de un morto idilo,
ô son vagaridoce dos piñeiros

cando os aspros guerreiros
—maldecindo da sorte de María,
do neno, de Xosé
e da terra que ampare ôs tres no esilo—
déron co-a crus da T
na que a estrada finia
—¡tal un Réquen en Pace!—
mais, cheos de vinganza,
infatounos a esperanza
d-alcontrar-os, denantes que escurase...
Rabeosos, dubidando
coller car-á sinestra
ou pillar car-á destra,
ollaron un pimpín que, revoando,
ía e viña pñando
pol-a banda dereita do camiño
e pousábase, logo, encol d-un fento.
E díxolle o inaro
ô rebuldón paxaro:
—¿Non viches, paxariño,
fuxir, car-á algún vento,
unha muller e un home, c-un neniño,
e, con eles, un faco ou un xumento?
O pimpín, dando un voio,
foi pousarse n-un croio,
respostando ô rifante golopín:
—Pin... pin...
¡por eiquí non vin!...

IV

Cando as vengas noctébreas baixaban
en ringlas medoñentas do infinito,
xa os soldados de Herodes acougaban
da xornada asesíña;
e, camiño de Exito,
—con angurioso apurro—
a triada diviña,
vái camiña... camiña...
¡san e salva c-ô burro!...

A. ZAPATA GARCÍA

Bos Aires, 1927.

Prehistoria e Folklore da Barbanza

(Proseguimento)

A ANTA E AS INSCULTURAS DE AXEITOS

(véxase n.º 3 no mapa)

A ANTA.—Chámanlle no país a *Pedra do Mouro* i-érguese na freguesía de Oleiros á menos de 1 kilómetro do lugar de Axeitos i-en un terreno de propiedade particular, destiñado en parte a millareira. O lugar onde está emprazado o megalito andaba a poula cando nós o visitamos.

É sen dúbida iste dólmen un dos citados por Sarmiento como esistentes perto do lugar de Bretal, e de il fixo Murguía a descrip-

FIG. 3

zón seguinte: «está formado por tres grandes losas, que hacia su último tercio se estrechan acabando en punta, y dejando por lo mismo dos aberturas. Por la parte exterior se hallan otras piedras de menores dimensiones que las cubren, pero no llegan sinó hasta donde las principales empiezan a separarse. «No artigo» Anta e penedo grabado de Oleiros» de que xa falamos, faise tamén referencia a iste monumento.

A anta de Axeitos, a millor conservada de toda a Barbanza, é un dólmen de forma sinxela, construído con pedra de grá, e que pre-

senta fortes indizos de haber tido un comenzo de corredor, e que conserva *in situ* a súa correspondente tampa (fig. 3) (1). A cámara, de pranta poligonal (fig. 4) e cuio diámetro máisimo chega perto dos tres metros e meio, áchase cinguida por sete esteios ou chantas que teñen o ancho seguinte: *a*, 2'10 metros; *b*, 1'77; *c*, 1'42; *d*, 2'15; *e*, 1'60; *f*, 1'98; e *g*, 1'20.

A colocazón dos esteios é unha das mais correntes nos megalitos de feitura sinxela. A pedra que fai a cabeceira, que n-iste caso como ordinariamente, é a meirande, alcóntrase imbrincada pol-as dúas colateráes e istas pol-as seguintes que a súa vez o son pol-as dúas que flanquean a entrada ou porta que ten 1 metro de ancho. Dólmens de feitiño semellante non fallan na Galiza (Domate, dólmen con inizo de corredor da serra do Laboreiro, dólmen n.º 2 das Maus de Salas), nin no norte de Portugal (sepulturas números, 1 e 2 de Carraceda de Alvão, Tras os Montes) alcontrándose tamén na Cataluña (Font del Roure, Espolla), e aínda o mesmo tipo construtivo óllase escepcionalmente en sepulturas megalíticas portuguesas de formas evoluzoadas como acontex na de corredor longo da Mamaltar do Vale de Farchas (Vizeu).

A tampa feita de unha soia laxa de traza tendente a circular, ten 5 metros de diámetro máisimo e apoiase únicamente nos dous esteios da entrada e no da cabeceira, cuia outura é de 2'10 metros dende o chan do interior da cámara, medindo as outras catro chantas, que non chegan a tocar a cobertura de 1'65 a 1'40 metros. Ista forma de sustentazón da tampa e corrente nas construcións

(1) Debemos esta fotografía así mesmo a da peneda inscultrada, a amabilidade do noso vello amigo Ramón Sobrino Buhigas.

dólmenicas mais e verdadeiramente excepcional en troques, a grande diferenza que se observa na outura dos esteios.

Recurríu Murguía pra esplicar iste feito, a un pasaxe de Jehan en que se espón a tan conecida teoría, apricada principalmente ós esteios furados, da necesidade de deixar saída ás almas dos mortos enterrados nos dólmens, mais coidamos que no caso que nos ocupa, tal esplicazón é pouco satisfactoria e que aquela desigualdade debe apórse escrusivamente a unha certa despreocupazón arquitectónica dos construtores que os levou a aproveitar laxas xa desprendidas, ou que se

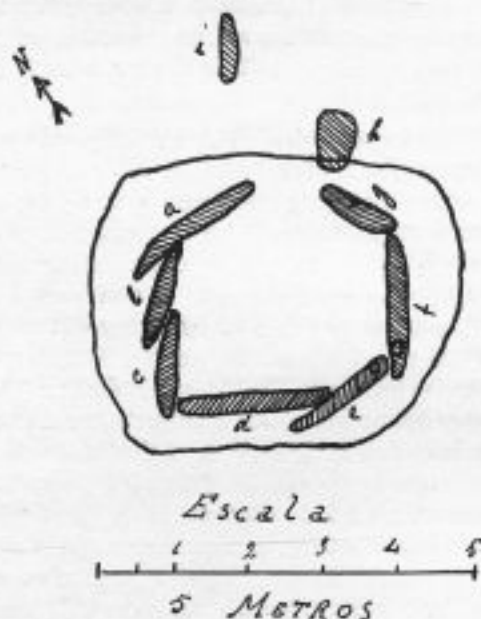

FIG. 4.—ANTA DE AXEITOS

alcontraban perto do lugar onde se ergueu o monumento, sen fixarse no seu diferente grandor.

Na banda esquerda da entrada, óllase fondamente espetada no chan unha pedra de 72 centímetros de longo, e unha miga mais lonxe e na banda da dereita alcóntrese outra de noventa e dous centímetros. A posizón que ocupan as dúas, que son as sinaladas cas letras *h* e *i* (véx., pranta da fig. 4), paralela ó eixe da cámara e perpendicular á entrada indican ó noso sentir a existencia de un corredor de cativa larganza, que debía estar constituído por catro pedras espetadas de can-

to e coberto por unha ou dúas laxas das que non poidemos atopar vestixios.

Pol-a parte exterior da anta óllanse aínda os restos esborrallados da mámoa e pol-o interior pode apreciarse a incrinazón cara dentro das chantas que non é tan pronunzada como di Murguía, e observarse así mesmo que a cámara está fondamente cavada, por cuia razón e por non contar con autorizazón do dono do terreo, non realizamos alí ningún traballo esporatorio.

AS INSCULTURAS DA ANTA.—No esteio sinalado ca letra *f*, da figura 4, e no lugar marcado por un circo, aparez insculturado un sino cruciforme (fig. 5, n.º 1) ensanchado no cabo superior e potenziado nos brazos. A cabeza do sino alcóntrese gravurada na cara da cima da laxa, e o resto na vertical do interior da cámara. Ista estrana disposición, como así mesmo o ancho (2 centímetros), a fondura, patinado e polimento dos riscos, obríganos a desbotar toda a idea relativa a unha falla de contemporaneidade entre a anta e a inscultura e con mais razón a non ver n-ela algo posterior e feito co propósito de cristianizar o dólmen, pois n-estes casos as cruces colócanse sempre en sitios ben visibels como a tampa ou o exterior de algunha das chantas da porta.

Os sinos cruciformes, tidos por unha das derradeiras estilizacións da figura humán, non son pol-o demais ningunha novidade na arte dólmenica. Catro apareceron na terceira chanta da esquerda da galeiría coberta, conecida co nome de «Cueva de Menga» (Antequera), outra posta por riba de un circo alcóntrese n-unha lousa do dólmen de Corao-Abamia (Asturias), algunhas vense no dólmen de Navalito de Lumbrals (Salamanca) e fartura de elas hainas n-unha das tampas da galeiría coberta do Barranc (Espolla, Cataluña). (fig. números, 1 a 4).

Iste xeito de figurazón antropomorfa e tamén corrente nas insculturas rupestres galegas, estando abondosamente representado na Pena Vicos e na Pena do Polvorín, perto da Torre de Hércules (A Cruña) i en Viladesuso (Oia. A Guarda fig. 6 núms. 5 a 8,

O ensanchamento do cabo superior do noso cruciforme e o potenziado dos brazos coidamos que deban interpretarse como es-

queima da cabeza e das mans. A indicación de istas derradeiras semella ter sido de un gran valor místico, pois óllase determinada con claridade en figuras estilizadísimas como son por eixemplo as descubertas en Orrea (Cuenca) i-en Aldeaquemada (Jaén), debendose de facer notar asimesmo que moitos dos sinos de iste tipo de Pena do Polvorín, de Viladesuso e de outras moitas localidades peninsulares (Barranc, Cataluña; Cabezón de la Sal, Santander; Miedes, Guadalajara e Espinho, Beira) están potenziados de maneira imitante ó de Axeitos. (fig. 6, números, 6, 7, 9 e 10).

Outra inscultura aparece moi perto, e soio unha miga máis baixa que a precedente, no esteio marcado na pranta ca letra *e*, fig. 4)

FIG. 5. — INSCULTURAS DA ANTA DE AXEITOS.

gravurada tamén na cara interior. Redúcese (fig. 5, n.º 2) a un risco vertical do que saen por unha soa banda outros dous; un superior, curto e horizontal e outro inferior longo e inclinado cara abaixo.

Non ten ista figura tan abondosos paralelos como a anterior nin ten tampouco unha interpretación tan doada. Sinos imitantes a ela óllanse así e todo nas famosas pracas do dólmen Alvão, en penedas riscadas de un monte de perto da Estrada (Pontevedra), cuas reproducións, debidas ó lápiz de Campos Sobrino, e de pertenza da Sociedade Arqueolóxica de Pontevedra, tivo a xentileza de amostrarnos o ilustrado arqueólogo Sr. Sampedro e no cume do Mont'Alto (Guimarães), fig. 7, núms. 1 a 5).

Podería considerarse ista inscultura da

anta de Axeitos e alguuha das que co ela mais craramente se paralelizan como esquemas humanos de tipo itifático, mais n-ista cuestión das interpretacións compre estremar a prudenza e con dobre motivo n-istes momentos en que as recentes descubertas de Glozel, admitidas xa por tan outas autoridades como o Abate Breuil e S. Reinach, volven pôr ó día os discutidos caracteres alfabetiformes de Alvão e ameazan trastornar moitas crenzas consagradas.

Non é a anta de Axeitos, a única da Barbanza, como logo imos ver, nin a única da Galiza que ofrece mostras da arte dolménica. O primeiro megalito da nosa terra onde se ollaron semellantes manifestacións, foi no do monte de Codesás (Melón, Ribadavia) que tiña seis das súas chantas cobertas de trazos pintados en mouro i-en roxo, de significanza moi dudosas. Mais tarde publicou Murguía as insculturas de tres laxas do dólmen de Espiñaredo (Monte Corzán, Terra de Xallas) e derradeiramente P. Bustamanta e Parga Pondal diron a conecer a do dólmen de Dombate (Laxe) que interpretaron xuntamente cas de Espiñaredo como probabels sinos hasciformes, (fig. 8, núms. 1 a 11).

No resto da Península as pinturas e gravuras nas tampas e esteios dos megalitos son correntes, e as figuras representadas variadísimas, podendo citar pra o caso as seguintes:

En Portugal. Na anta de Salles (Terras de Barrozo), liñas onduladas pintadas; no dólmen chamado «Pedra dos Mouros» (Belas), insculturas de posibles representacións antropomorfas e covañas; en antas da Serra da Cota (Beira), pinturas de liñas onduladas e ramiformes e outras figuras de interpretación pouco doada; n-unha laxa da anta de Paredes e n-outra da Candieira (Alemtejo) atopáronse covañas; n-outra da Orca dos Juncos (Beira), dúas figuras antropomorfas e unha zoomorfa pintadas; n-un dólmen de Ferreira (Tras-os-Montes), covañas soltas e xunguidas por riscos e derradeiramente n-unha das antas de Carraceda de Alvão as pracas de que xa falamos e algunhas esculturas zoomorfas e antropomorfas.

Nas Asturias. No dólmen de Corão - Aba-

mia, unha segura representación do chamado ídolo neolítico, un sino cruciforme e liñas reitas e onduladas, todo elo, insculturado; no dólmen da «Capilla de Santa Cruz», liñas onduladas pintadas en roxo no esteio da cabeceira e outras semellantes insculturadas en compañía de sinos pediformes e forquiñas n-unha das chantas da dereita, e os circos que presenta unha pedra do dólmen de Pola de Allande.

FIG. 6.—1 e 2.—CUEVA DE MENGA (MERGELINA); 3.—DÓLMEN DE CORAO. ABAMIA (CONDE DE VEGA DEL SELLE); 4.—BARRANC, GALEIRÍA COBERTA (PERICOT); 5.—PENA VICOS (CABRÉ); 6.—PENA DO POLVORÍN (CABRÉ); 7 e 8.—PENEDA PRIMEIRA DE VILADESUSO (P. E. JALHAV); 9.—ORREA (CABRÉ); 10.—ALDEAQUEMADA (CABRÉ).

En Cataluña. Na galeiría coberta do Barranc (Espolla). Estilizazóns humanas moi abundosas insculturadas n-unha das tampas.

No Reino de León. Cruces e covañas no dólmen de Navalito de Lumbrals (Salamanca).

Na Estremadura. Na anta de falsa cúpula da «Granja de Toñiñuelo», pinturas en roxo de catro soles, un sino esteliforme, unha re-

presentazón antropomorfa e unha figura indescifrabel.

Na Andalucía. Na galeiría coberta de Soto (Huelva), apareceron mais de doce insculturas, ollándose entre elas; unha do ídolo neolítico, varias antropomorfas, outras que imitan puñais dos tempos do cobre, circos e covañas; na tamén galeiría coberta chamada «Cueva de Menga» (Antequera), descubriéronse gravurados catro sinos cruciformes, un soliforme e un esteliforme; no dólme B do «Tajo de las Figuras» (Cádiz), apareceu un esteio con covañas, n-unha das pedras do calexón de un dólmen de Montefrío (Granada), varios sinos. (1)

Fora da Península son moi dinos de nota os riscados de algúns megalitos bretóns, entre os que citaremos, as espiraes, sinos xuguiformes e hasciformes da galeiría coberta de Gavr'inis (Morbihan); os escutiformes e hasciformes de Manéer - Hroek (Morbihan); os pediformes, escutiformes, xuguiformes, e pectiniformes dos dólmenes de Pierres Plantes, Table des Marchands, Mané Lud e Lufang (Morbihan); os sinos escutiformes de un esteio e da coberta do dólmen de cúpula de L'Île Longue (comune de Baden) e os hasciformes que se atoparon n-unha chanta do dólmen de Pen - Hape e n-un esteio e na tampa do de Mané - Rutual (Morbihan).

Na Francia do Norte temos nas galeirías cobertas de Aveny, Epone, Bellée e Dampont (Seine et Oise) representacións mais ou menos esquemáticas do ídolo feminino neolítico e na Francia do Meiodía as figuras do mesmo tipo das sepulturas dolménicas de Collorgues, Castelnau Valence, Foissac e Bragassargues (Gard) e a de unha anta de Maz d'Azais (Aveyron).

Notabilísimos son tamén os triángulos e rombos arringleirados e as espiraes dos dólmenes de falsa cúpula de New - Grange e de Long - Grew (Irlanda), e as pedras por completo inzadas de covañas do megalito de Menaidra (Illa de Malta).

A variedade de tipos na arte dolménica é grande como se ve, i-é grande asimesmo a diferenza nas interpretacións que de cada un

(1) Nota do ilustre profesor James Moreno, que espesou estes dólmenes.

de iles se ten feito, habendo á veira de algunhas pouco admisibéis como a que puxo en comparanza os semicírculos superpostos da galeiría coberta de Gavr'inis cas improntas dactilares, outras que a pesar da súa novidade non poden deixar de ser tomadas en conta, como é por eisempro a que fai M. Le Rouzic (1) dos sinos hasciformes e pediformes da Table des Marchands e do dólmen de Mané-er-Hroek, que il coida figurazóns de arados e de campos de trigo alumeados pol-o sol, relazoando iste conxunto co desenvolto da vida agrícola.

No que se fixou así e todo con mais teima a atenzón dos espezialistas foi nas pinturas e insculturas de tipo antropomorfo. Algunhas de elas como as de Corao - Abamia e Soto, paralelizáronse moi xustamente co ídolo neolítico feminino dos dólmens do Meiodía da Francia e das covas funerarias da cultura do sílex, divindade que aparece no dito circo cultural, colocada a entrada de aquelas sepulturas colectivas e que se alcontra o mesmo tempo esculturada en laxas soltas en Portugal (Crato, Moncorvo, Serra da Bouliosa etc), na Andalucía (Asquerosa, Granada) i-en Castela (Villar del Ala, Soria) e moi abundosa en certos departamentos do Meiodía francés (Tarn, Aveyron, Gard).

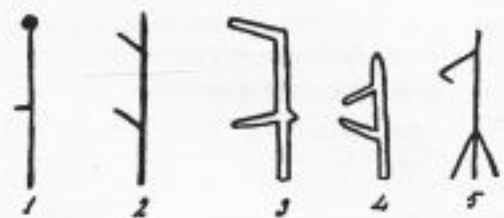

FIG. 7.—1 e 2.—PORTO DE ESTRADA (COLECCIÓN DE D. CASTO SAMPEDRO); 3 e 4.—PRACES DO DÓLMEN DE ALVÃO (BRENHA); 5.—MONT'ALTO (MARTINS SORMENTA).

Outras esquematizacións atopadas nos dólmens teñen sido comparadas con eisempres idénticos ou moi imitantes da arte rupestre como aconteceu con certas insculturas da «Pedra dos Mouros» (Belas), que foron

paralelizadas cas pictografías do Cachao da Rapa e cas insculturas da Eira dos Mouros (San Xurxo de Sacos, Pontevedra), mais no que andan disconformes os entendidos é na significanza do seu senso místico coincidindo

FIG. 8.—1 a 6.—DÓLMEN DE CODESÁS (VENANCIO MORENO); 7 e 8.—N-UN ESTEIO DO DÓLMEN DE EPIÑEREDO (MURGUIA); 9 e 10.—EN DOUTS ESTEIOS DO MESMO DÓLMEN; 11.—DÓLMEN DE DOMBATE (E. BUSTAMANTE Y PARGA PONDAL).

soio en aporlle unha intenzón necrolátrica. Sen referirse samente á arte alcontrada nas antas se non tamén as estazóns que perto de elas se descubren por veces, ten espuesto Cabré a súa teoría das danzas funerarias, presididas pol-o Sol, en que varias mulleres beilan o redor de un home itifálico co coal debían axuntarse denantes carnalmente pra facer mais doada a rencarnazón do espírito do difunto en cuio honor celebrábase a danza. Wernert e Obermaier, falando en xeral das figuras antropomorfas din que son representacións de devanceiros e Frankowski coida que as que se ollan nos dólmens o mesmo que os ídolos - pracas debían desempeñar un papel semellante o dos dóbres exiucios.

Pol-o que toca o valor cronolóxico das insculturas de Axeitos convén advertir que o proceso de estilización non é de unha absoluta regularidade pra sucesión dos estilos e que tipos naturalistas sobrepóñense en moitos casos a outros completamente esquemáticos. Ista circunstancia impidenos intentar ningunha determinanza en col da idade da

FLORENTINO L. CUEVILLAS E
FERMÍN BOUZA BREY

(Continuará)

(1) Z. Le Rouzic Ch. Keller. «La Table des Marchands, ses signes sculptés et ceux de la pierre gravée du dólmen de Mané-er-Hroek». Saint Briens 1927.

POEMAS DE EUXENIO MONTES

A MADAME SARITA ZELMANOWICH, RIBEIRA DE ISTES MEUS VERSOS

A lúa e o San Andrés

A lúa viña de volta
do San Andrés de Teixido.
Os arbres eran pandeiros,
rugaban a noite os grilos.

A lúa viña de volta
do San Andrés de Teixido.
Por atrapala un luceiro
foi, sin folgos, de camiño.

Baixo ponlas de cerdeira
frolereceron os seus bicos.
As cereixas eran novas
e abermelláronse ó oubilos.

Xa chegou o vran. Xa cantan
os mozos de Vilarinho.
«Lúa chea, lúa chea,
tí, lúa, vas ter un fillo».

Ay, que a lúa está preñada,
ay, que está grosa e sin brillo.

Barqueiro de Ribadavia

A noite vai por a ponte,
a estrela dorme no río.
Barqueiro de Ribadavia,
soilo a pena vai contigo.

A noite vai por a ponte,
a estrela dorme no río.
Nas torres de Ribadavia,
pendura o vento o seu niño.

A noite vai por a ponte,
a estrela dorme no río.
Ven a levarme, barqueiro,
deica Castrelo de Miño.

Ven a levarme, barqueiro,
deica Castrelo de Miño.
Levo coroas pra morte,
que morre de choiva e frío.

A noite vai por a ponte,
a estrela dorme no río.
Barqueiro de Ribadavia,
soilo a pena vai contigo.

BIOGRAFÍA DO LIÑO

(CÁNTIGA DE ESPADELADA)

Vinte nacer miudiño,
vinte, mozo, namorar.
Vinte morrer de velliño
e por serche fidel, liño,
aínda te vin enterrar.

Bautizo

Bautizo do liño.
Don Sol é padriño.
¿Quen é a madriña?
E Doña Anduriña.

Brinca a primaveira
e a lúa lueira
baila unha muiñeira.

Namoro

O liño ten unha moza.
A moza é unha branca frol.
A branca frol non-o quere,
porque quere o vento mol.

Viva o liño, viva a noiva,
viva o vento, viva o sol.

Morte

Ehí ven o tempo de mazar o liño.
Ehí ven o tempo do liño mazar.
Ehí ven o tempo en que as follas do millo
todas ispidas se queiran bañar.

Ehí ven o tempo en que as noites pe-
[neiren.
bicos e apertas na súa peneira.
Ehí ven o tempo en que leve o río Miño.
lúas o peito, como unha santeira.

Bailan os fusos
bailan as rocas
e os pés do vento
e as mazarocas.

Bailan as rocas
e as espadelas
e as maus da iauga
e as maus das vellas.

Enterro

O señor liño é morto
—que delor, que delor, que pena—,
o señor liño é morto
levárono a enterrar.

As follas dos amieiros
—que delor, que delor, que pena—,
as follas dos amieiros
por il chorando están.

Responsan como cregos
—que delor, que delor, que pena—,
responsan como cregos
as fontes do lugar.

París, no Sant-Iago do 1927

CATÁLOGO DOS CASTROS GALEGOS

PUBRICADO POL-A SEIZÓN DE PREHISTORIA
DO «SEMINARIO D'ESTUDOS GALEGOS» DE SANT-YAGO

(Proseguimento)

Número V

CASTRO MORGADAN OU DE MORGADÉ

EMPRAZAMENTO. — Na Provincia de Lugo, Concello de Carballedo, Freguesia de Morgade. Erguese n-unha montana grandeira, de xeito alongado e de abas dondas, situada na divisioira do Barbantiño e mais do Bupal. Domíñanse dende ela estesos terreos do concello de Carballedo e as chans de Vilamarín e de Amoeiro.

O pequeno lugar de Castro, pertencente á dita freguesia de Morgade que da na banda do leste e dentro xa da área fortificada.

DEFENSAS. — O castro de Morgade ten dous recintos, que en vez de ser concentricos como sucede en xeneral, afectan unha espezal disposizón, que se dexerga mesmo ó ollalos dende lonxe. (fig 1)

(FIG. 1)

O recinto exterior, que abrangue un perímetro considerabel, está constituído por unha muralla, que asegún poidemos observar en algúns lugares onde sealcontra meio esborallada, foi construída con cachote de pedra de grá posto en seco. Ó pé de ista muralla, que en certos sitios atingue aínda 20 metros de outura, corre un foso con parapeto, escavado en ocasións na penedía do monte. Ista primeira fortificazón presenta estasas soluzóns de continuidade, espezalmente na banda do leste que é onde se ergue o lugar de Castro.

O recinto interior, está colocado dentro e na estremidade norte do exterior. Achase defendido por unha muralla de construción idéntica á denantes descrita, outa de 13'50 metros pol-a parte de dentro e de 15 a 22 pol-a de fora, e arrodeada asimesmo de un foso co seu correspondente parapeto, e que falla soio n-un anaco da banda do leste.

Ista defensa dupricase pol-o sul e triplicase pol-o norte, noroeste e norleste, onde a muralla e o foso mais esternos, divídese e revírase ata deixar un pasadelo, entre dous o xeito de bastions, que vai bater no parapeto do segundo foso, podendo observar tamén unha miga mais ó leste dous fortes ergueamentos da mesma muralla. Coidamos que todos istes aicidentes costrutivos debían formar parte da entrada do recinto fortificado, anque non sexa posibel sen unha escabazón coidadosa determiñar con crareza o verdadeiro papel que desempeñaban. Os outros portelos que se ollan na pranta adxunta estimamolos como cousa posterior á construción do castro e feitos pol-os labregos para dar paso ós seus carros. Un de iles, o que aparece no sul do recinto interior, foi praiticado hai pouco pra facer doado o carreto de pedras labradas, que como logo imos ver abundan alí de maneira extraordinaria.

Na chá que queda entre os dous recintos e pol-a banda do oeste corre unha outa muralla cuio destiño non podemos precisar.

MENSURAS.—O recinto interior que é de forma oval mede:

No eixe maior do leste o oeste . . . 73 metros

No eixe pequeno do norte o sul . . . 57 metros

A distancia entre o recinto exterior e a muralla do interior é:

Do sul o norte. 308 metros.

OBSERVAZÓNS. — No recinto interior apareceu, xa vai pra seis anos, atuada a poucos centímetros de fondura unha caixa cadrada, de uns 60 centímetros de lado, feita con pedras pequenas de forma rectangular e ben labradas, e coberta por unha lousiña, que presentaba gravurado un sino esteliforme. Contínua ista caixa moitas cinzas e unha vasixa de barro que levou o Sr. Abade das Lamas da Aguada e que nós non poidemos ollar.

A descuberta de ista vasixa, puxo a un veciño de Morgade, chamado O Gaiteiro na pista de un tesouro, que procurou afincadamente cavando ca axuda de varios xornaleiros perto do sitio onde aquela se atopara. Resultado de istes traballos foi o achadego de dúas ou tres casarellas, ó parecer reitangulares, e cas paredes feitas con pedras pequeneiras, de coidada labra e ben escadradadas, que formaban paramentos de certa regularidade e moi diferentes dos que adoitan asoellarse n-outas citanias. Istas pedras tivemos ocasión de ollalas ciscadas á fartura no chan e facendo os valados, que pra separar os eidos, erguense no interior do castro.

Productos tamén das ditas escavazóns, son probablemente, diferentes anacos de muíños de man, dúas prisons do gando (fig. 2) e unha regular cantidade de testos que asegúñ testimoio de un dos espoliadores, tiñan riscados circos e ringlas de SSS.

No Museu Arqueolóxico de Ourense alcontrase depositada unha *moa manuaría* recollida no Morgade.

É dino de ser notado que a pesar do remeximento de terras non ollaramos en ningures nin unha soia tégula e asimesmo o feito de que a estesa área comprendida entre os dous recintos estea por complotto inzada de

pedras que pol-o seu feitio amostan proceder de casarellas esborralladas.

Pódese tirar de todo o dito que o castro de Morgade foi en tempos unha citania, probablemente non romanizada, que compre crasificar pol-as suas dimensons entre as meirandes da Galiza.

(FIG. 2)

FOLK-LORE. — Referíndose á grandeza de iste castro e a fartura de construcións análogas que existen perto de il, dise:

Castro Morgadán
Ten vintecinco a sua man
Soio o da Madanela
Lle da pol-a barbadela.

«Entre o castro de Morgade e o de Santa Adega hai tres trabes, unha de ouro, outra de prata e outra de alquitran, que está no meio das dúas. O que lle toque a ista derradeira morre abrasado».

Denantes de cavar en procura do tesouro, os veciños de Castro, consultaron o parecer de varias *sabias*. Non coñecemos a totalidade dos seus dictamens, e soio dous nos foron referidos. Todas as consultadas estiveron así e todo conformes na existencia de un grande haber, mais discreparon nos procedimentos que habería que por en praitica pra acadalo.

As dúas respostas por nós coñecidas son as seguintes:

Unha sabia de Alban, Peroxa dixo.

«No Castro de Morgade hai un grande tesouro, mais non se poderá dar co il se non se desencanta a unha moura coxa que alí vive».

E outra sabia de Torbeo, Quiroga ditaminou:

«O tesouro do Castro de Morgade é unha trabe de ouro, mais non se poderá atopar se non se desencanta primeiro a unha cobra que vive n-il.

Pra desencantala hai que levar un crego que bote os esorcismos e despois cavar deica atopar a cobra, i-en canto apareza compre bicala na testa co coal o encanto quedará rematado».

«Un home chamado o Calote de Casares, era o encargado de andar pedindo pra Irmandade da Virxe de Carballedo e nas suas xeiras, que facía sempre de a cabalo chegaba ata Portugal. De unha vez, estando a botar unha pouca n-unha taberna de aquíl país entrou en conversa con dous señores que lle preguntaron de onde era il. Respodeulle que do concello de Carballedo, na provincia de Lugo i-entón os señores dixerónlle se sabía do Castro de Morgade e como il respondera que sí, escramaron. Val mais ise castro que toda a Europa e soio na entrada hai dous xigantes de ouro de nove pés de outo».

«Un soldado do país que estivo recentemente prisoeiro dos rifeños e voltou contando que un de iles o saber que era de perto do Castro de Morgade habíalle dito:

De lo mucho que hay allí me contentaba yo con la silla del Rey Moro.

Debemos ista colleita folklórica en parte ó noso ilustrado amigo Arturo Suárez i-en parte ó Gaiteiro, escavador desafortunado do castro.

BIBLIOGRAFÍA. — Citado por Vázquez Núñez e Castillo en locs., cit., no Castro da Martiñá e Baínte.

(Catalogado por Sebastián González García-Paz e por F. L. Cuevillas.)

Número VI

CASTRO DE MARCELLE OU CASTRIÑO DE ORBÁN

EMPRAZAMENTO. — Na provincia de Ourense, Concello de Vilamarín, Freguesía de Santa Mariña de Orbán.

Ocupa un outeiro de cota cativa, coberto por un piñeiral e afastado uns 300 metros do lugar de Marcelle.

DEFENSAS. — O único recinto de iste castro, alcóntrase arrodeado por un valado probabelmente de pedra, mais que hoxe está por complotado coberto de terra, outo de 2 a 3 metros e ancho de 4, do que sai cara abaixo un terraprán, formado pol-a propia aba do monte e que ten 7 metros de outo en toda a volta, agás na banda que mira o leste, onde chega a atinguir 30 metros.

Ó pé de il vai un foso de 150 metros de ancho e c-unha fondura de 2 e despois outro novo foso de 2 metros con 3 de fondura, fornecidos ambos dos seus parapetos que sobresain do chan uns 3 metros.

Istas dúas defensas fallan na banda do leste, xa por no ter existido outrora n-aquíl lugar, que pol-o ergueito das abas e forte de seu, xa por terse aplainado alí o terreo.

O recinto cinguido pol-o valado, está como case de cote achairado de intento e presenta una pranta case reitangular cos recantos arredondados.

Non se ollan por ningures indicazóns de portas, notándose soio algúns pequenos portelos que non chegan a fender totalmente o valado.

MENSURAS. — Mede aquíl recinto no Lado maior do norte ó sul . . . 75 metros. Lado pequeno do leste ó oeste . 58 id.

OBSERVAZÓNS. — Iste castro como o de Frameán presenta a particularidade de ocupar non soio o cume se non todo o outeiro, cuílas abas é moi posíbel que foran terraprenadas pra facelas mais pinas e cicais revestidas en parte de un muro pra conter as terras.

Non ollamos, nin cachotes, nin tégulas, nin restos cerámicos, mais compre advertir a iste respecto que toda a área castrexa alcóntrase coberta por un mesto piñeiral e por unha vizosa vexetazón de toxos e carpazas.

FOLKLORE. — Fálanos unha vella da freguesía de Orbán cuio nome non recollimos:

«Había n-iste castro dúas mozas que iban a todal-as feiras que o día 6 de cada mes houbo en tempos en Orbán. Eran moi bunitas e iban sempre moi ben vestidas, soio que o coiro dos brazos, víaselle todo e aínda

algo mais, e levaban encolagados cada unha a súa carabeliña, de modo e maneira que os mozos ó velas tan xeitosas andaban tolos por elas e os mais arriscados atrevíanse a acompañalas, mais ó chegar ó sitio chamado o Salgueiriño, que está perto do castro, as mozas desaparecían sen se saber como e os acompañantes quedaban ca boca aberta.

«Un día chegou a feira do día 6 en Orbán un señor, e mercoulle unha xugada de bois a un home de Carballedo encargándolle moito que lle termara de ela namentras il gobernaba na feira outros asuntos que tiña que gobernar.

O de Carballedo estivo tendo tino dos bois e o señor diu moitas voltas pol-a feira enriba e abaixo, mais como se fixera tarde o home pediulle ó señor que o despachara aixiña porque xa emprinciaba a empardecer. Pagou o señor a xugada e ó saber que o vendedor era de Carballedo díxolle que xa que levaban o mesmo camiño podía axudarlle a tragner os bois.

Foron xuntos un anaco e ó chegar ó Salgueiriño o señor petou co pé no chao que se abreu de supeto. Entraron todos pol-o burato e diron en andar por debaixo da terra ata que de pronto o señor díulle o rempuxón ó home e díxolle.

Quédate ahí n-isa esquina.

Dende ela e ben agachado viu como saían aquelas duas mozas (sen dubida as do relato anterior) cos brazos recachados e cada unha co seu coitelo na man. Coidou o home que a súa fin era chegada mais as mozas saltaron n-un dos bois e deseguida o mataron. E despois unha de elas deu en cheirar e díxolle ó pai.

Chéirame a carne de *cristianillo* vivo.

O que o pai respondeu.

Non miña filla que é a pan cocido.

E pra o outro día, a saída do sol seica saltaron o de Carballedo sen lle facer nada de novo».

Asegún outra versión o conto ten iste outro remate.

Unha vez baixo da terra o señor dícelle ó home que se estea quedo e meteo n-unha

habitazón moi ben posta e moi luxosa. Os que cheiran a carne de *cristianillo* son os outros mouros e o que foi a feira dílles que quen cheira e il por ter andado entre cristiáns todo o día.

O castro de Marcelle é obra de mouros que tiñan n-il unha aira.

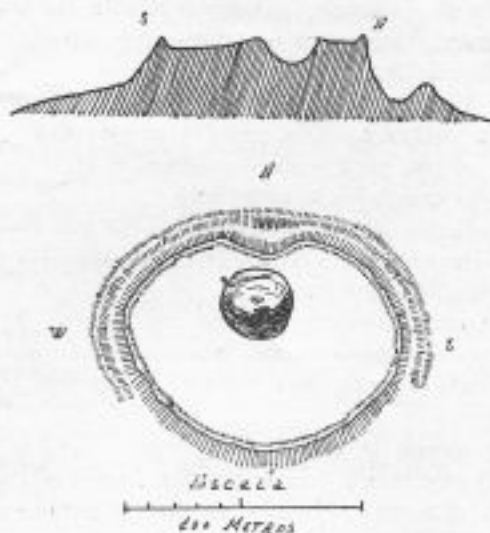
BIBLIOGRAFÍA.—Inédito.

(Catalogado por Arturo Suárez, Arturo Noguerol, Vicente Risco e Florentino L. Cuevillas.)

Número VII

CASTRO DAS FONTELAS

EMPRAZAMENTO. — Na provincia de Ourense, Concello da Peroxa, Freguesía de Armental. Ocupa un outeiro arboreado de piñeiros a 350 metros do lugar das Fontelas.

Albíscase dende il a mesma paisaxe que dende o castro de Mugariza, dexergándose soio de mais perto o val do Miño e as terras do concello de Coles.

DEFENSAS.—A prateforma que remata o outeiro está toda ela aplainada de intento e arrodeada por un valado, ó parecer de terra, de 2 a 3 metros de outo. Por baixo de il seguen as abas terraprenadas do outei-

A MEU TÍO, QUIXERON-O ROUBAR

Meu tío, o vello mariño, antes de escomenzar a falar, arrombou a manta arredor das suas pernas tolleitas pol-o reuma.

—A mañán estaba fría—dixo—e determinei esculcar un estabrecimento onde catar unha taza de café ben quente que me alumiñase o bandullo. Na volta d'unha rua, ollei un letreiro en que se lía: «Un litro de bo café, por dez céntimos».

—¡Que baratura!—dixen pra min. E sin agardar mais, entrei no local. Acouguei pé d'unha mesíña, e dei unha palmada que resoou na estancia, deserta a aquela hora da mañán. Apareceu un camareiro, sin afeitar e sin cuello.

—Un litro de café—dixen fregando unha man contra a outra, pra entrar en calor.

—¿Frío, ou quente?—preguntou él.

—¡Fervendo, se pode ser!

—Entón, costarálle corenta céntimos mais. A «Empresa» da o café frío. O quental-o é á conta do que o toma.

Aquelo desconcertoume un pouco. Pero como a mañán estaba fría e un tiña antoxo de café quente, non reparei n'aqueles céntimos.

—Boeno, pagarei o que sexa.

O camareiro non se moveu. Ficou ollando pra min, arrombando un pouco nervioso o pano branco que se lle ataba á cintura.

—¿E vostede—dixo ó fin—traí en que to-malo?

—¿Como?

—Digo si vostede traí cunca en que tomar o café, porque a «Empresa» non fai mais que proporcionar o líquido.

—É a primeira vez na miña vida—contestei asombrado—que me pasa cousa semellante.

—Non se preocupe. Se non traí perfia,

pódeselle alquilar aquí unha. Non custa mais que dous réas.

Anque aquilo me parecía unha bultra, non me quixen privar do café.

—¡Traíame logo, unha cunca!

Cando maxinei que iba a fuxir en busca d'ela disparoume outra pregunta.

—¿Quere o café con azucre, ou sin él?

—¡Home, eso non se pregunta! Farei o que me pareza—contestei, noxento xa por tanta parola.

—Advírtollo, porque a «Empresa», non dá azucre co café. Se o quere, ten-o que mercar á parte.

—¿Canto custa o azucre?

—Non se vende menos d'un kilo...

—¡Pero esto é un roubo!

O camareiro rascou a barba e encolleuse de hombros como decindo: ¡É verdá, si señor!

Estaba tan enfadado que quixen saber hastra onde chegaba o cinismo d'aquela «Empresa».

—¡Veña, entón, un kilo de azucre!

—É obrigado tomar unha copíña de calquera cousa.

—¡Traí-a do que lle dea a gana!

En vez de marchar, meteu a man na alxibeira, e sacou un talonario.

—Pra poder servirille, é preciso que vostede merque cinco rifas d'un carneiro, a beneficio do «Montepío de camareiros diabéticos». É unha obra de civismo e de bó corazón. Non custa mais que unha peseta cada una.

Boteime a rir, con risa sarcástica. Poida que estivese amoratado coa carraxe.

—¡Boeno, supoña vostede que lle merco as rifas! ¿E dimpois? ¿Servirame o café?

—Teráse que limpar as botas... É obrigado.

—¿Nada mais?

—Os Estatutos da «Empresa» sinalan como forzosa a propina ó camareiro, ó mozo da cocíña, e ó sereno.

—¿Rematou xa?

—É por último, é tamén a conta do parroquiano o Timbre do Estado.

Como non era cousa de se deixar timar d'unha maneira tan descarada, renunciei á quentura do café. Xa atoparía outro establecemento que non estivese rexido por unha «Empresa» tan sin entranas.

Vaia, meu amigo—dixen sorrindo ó tempo que me erguía pra saír—hastra outra. Non quero café.

—Agarde un instantiño.

E descolgando un marco que pendía da parede, púxome diante dos ollos. Decía: Aviso. A «Empresa» eisixirá a indemnización establecida nos Regamentos a todo o que acougue n-este salón e pretenda saír sin facer ningún gasto:

Fiquei aparvado, sin saber que decir. Iba a ser roubado, sin poder chamar na miña axuda a un policía, nin me defender eu, pol-a miña mau. O sangue bulía dentro de mña. Xa decidido a todo, ordeille o camareiro:

—Tráíame cen litros de café, a trinta e seis grados de temperatura.

—Perdone vostede. A «Empresa» non permite servir mais d'un litro por consumación. En canto a temperatura, pódeselle comprar, abonando os gastos.

—¡Boeno, pois traia entón o que queira a «Empresa»!

—¡Ai, eso, non señor! A «Empresa» non está mais que a servir e compracer ó parroquiano.

—Si, si, xa vexo.

Deixarse roubar d'aquela maneira tan ridícula, era vergoñento. Pol-o meu maxín cruzano asobiando coma lóstregos algunhas ideas terroríficas. A ollada do camareiro chea de humildade e sumisión, fíxome sentir por él, certa lástima. Tamén estaba baixo as poutas mouras d'aquela «Empresa»... Maxinei en sobornalo.

—Escoite unha cousa—dixenlle con voz chea de agarimo—¿Que lle parece a vostede, si en vez de tomar café, lle metese na man unha propiniña?

—Non me parece mal—contestou sorrindo.

Respirei satisfeito de que a cousa se solucionase tan axiña. Esculquei no peto unha peza de dúas pesetas, e deílla. Aquel bo home, desfaciase en manifestacións de agradecimento. Botou man do meu sombreiro, limpoulle o polvo e hastra mo puxo na cabeza. Abreume a porta pra que saise.

—O caso—dixenlle chiscando un ollo, con un pe xa fora—é que a «Empresa» se lle non entere...

—Non entera, non, señor. Porque a «Em-sa» son eu.

MAGARIÑOS NEGREIRA.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

ANTÓN ZAPATA GARCÍA

Fai vinte e tres anos que deixou as Costas de Laxe, cara as terras de América. Foi aló ao que van todos: A traballar, a facer fortuna, a conocer novas terras pra satisfacer o seu espírito aventureiro de mariñán galego. En América, ao contacto coas in-
quedanzas de todas as razas que alí chegan sinteuse internacionalista. Os postulados sociolóxicos mais destemidos, tiveron-o por amigo. E téñeno aínda oxe. Ao conxuro da lembranza, sintiuse poeta. Aínda mais; poe-

ta galego. E cantou forte e outamente, na lengoa vernácula da súa terra. A súa cántiga percorreu xornaes e revistas nosas. Na hucha dos tesouros garda moitas e moi belidas. Os lectores de NÓS poden saborear oxe unha d'elas, que nos facilita un dilecto amigo.

Zapata García e, ademais, un galeguista afervorado. Canta e fala galego aos 23 anos d'ausencia da Terra, e nas horas de fonda lembranza, de lene saudade, lé un libro que el chama Biblia galega: «Os Queixumes dos pinos» do bardo inmorrente.

ULYSSES

Na *Gaceta literaria* de Madrid, de 1.º de Novembro d'iste ano de 1927, publicase, baixo da rubricade *La nueva literatura inglesa*, un artigo d'Ivan Goll en col de James Joyce, e seguidamente unha tradución castelán d'uns anaquinhos pequenos do *Ulysses*, feita por E. G. C. (Giménez Caballero, supomos). Esta tradución leva unha nota previa que di así:

«Damos a continuación unos fragmentos del *Ulyses*, traducción primera en España, según creemos, de este espléndido libro».

Os lectores de NÓS saben, e os homes do *meridiano* iñoran pol-o visto, que n-iste noso boletín, e no seu número 32, de 15 d'Agosto do pasado ano 1926, publicáronse traducidos directamente do inglés ó galego por Ramón Otero Pedrayo, uns anacos dos mais característicos da novela de Joyce, qu'ocupaban nove páxinas. Un traballo informativo biográfico e bibliográfico detallado en col de Joyce, formando parte dos estudos sobre *A moderna literatura Irlandesa*, de Vicente Risco, no número 28 de NÓS, de 15 de Maio de 1926, tamén descoñecido, crar'está, no *meridiano*.

A non ser qu'iles pensen qu'estas traducións e estudos de Joyce, feitos en Galiza e en léngua galega, non foron feitos na Hespaña.

E crar'está que non-o foron na Hespaña estreita, unilateral e pequena que se rixe pol-o meridiano consabido...

EL CASTELLANO EN GALICIA,
NOTAS Y OBSERVACIONES,
COTARELO Y VALLEDOR ARMANDO,
Madrid, 1927.

Mal andamos ó presente de estudos filolóxicos e lingüísticos do noso idioma galego. E anque é de confiar no xurdimento de especialistas, como n-outros sectores científicos socede, non por eso leixaremos de laíarnos de que aínda non se anunzase tal aparición.

Moito antes de que a Academia da lingua española ellexise pra representar a Galiza no seu seo ó Sr. Cotarelo xa tiña el levado a súa inquietude pol-as cousas galegas á dita corporazón, pois o traballo que comentamos — separata do Boletín de aquél centro — foi escrito vai pra doce anos nada menos.

D. Armando, como lle chaman todos os que foron seus alumnos, que apesares de ser mozo de corpo e de espírito ten unha laboura furturota, emprincipia por estudar n-esta nova aportazón un aspecto do mapa lingüístico de Galiza ben interesante pra deslindar

campos e facilitar os estudos sucesivos: o dialecto do castelán que se fala eiquí por certa parte do pobo cas suas construcións, os seus modismos e o seu vocabulario, infruído ou, mais ben, tomado todo elo do idioma galego con quen convive. O que Alvarez Jiménez consideraba como *defectos de linguaxe*, aparece eiquí no seu propio valor, como unha forma dialectal característica. Todo o que non sexa o que se espón n-este traballo, produto de unha longa convivencia no país, é, dentro de Galiza, galego enxebre.

Así queda libre xa o camiño pra o futuro investigador. Así D. Armando contribúe á formazón ou fixazón da nosa propia conciencia e así se fai acreedor ó noso recoñecemento.

M. T.

ESTEBO, novela, por Xosé LESTA
Meis, Cruña, Lar, 1927.

Xosé Lesta Meis, xornalista aitivo, facundo, d'acento rebelde e ideas xenerosas, colaborador de moitos xornaes de Galiza e América, tiña publicado na colección pequena de «Lar», unha noveliña, *Manecho o da Rua*, da que demos conta ó seu tempo, e que fora moi ben acollida pol-a crítica e pol-o público. Recolleu o autor de *Nancho o da Rua*, moitas loubanzas. D'aquela alguén laíouse de qu'estas publicacións de pequenas novelas, afogaban o xérmolo d'asuntos que desenrolados sen limitación d'espazo, poderían dar novelas grandes das qu'a literatura galega tanto precisa pr'o seu espallamento. Púñase coma caso tipo o de *Manecho o da Rua*. Pois ben: eiquí témol-a cousa compensada e remediada. O xérmolo de *Manecho o da Rua*, desenrolado en forma, en preña liberdade, sen limitación de páxinas, velei-quí está no *Estebo*, co-a mesma idea inicial, anque c'un desenvolvemento moito mais ricaz e cheo d'incidencias que lle dan nova vida.

Novela da vida diaria, vivida en gran parte, con ouservacións atinadas co-a vida da aldeia pintada ata nos seus detalles miudos — hai quen pensa que a minuciosidade é a calidade principal do novelista — co-a vida interna dos emigrantes galegos en Cuba referida tamén de viso, o que lle dá un valor documental á novela, pois si esa vida nos é ben coñecida, é o por tradición oral, e non porque d'ela se teña escrito d'abondo con verdá. É o que acontece: a emigración ten unha visión lírica (en Rosalla, en Curros) e unha visión oficial que poidéramos dicir, nas publicacións galegas d'América. Non foi abordada aínda de cheo na realidade interna mais que n-esta novela, onde o que se fai é

descrever. As *Almas mortas* do Villar Ponte, é outra cousa, é unha obra tésse, e unha teoría persoal, anque seña compartida por moitos, é un xuízo ético, e ademais refírese mais especialmente ós que volven, ós importadores do d'alá.

Estebo ten tamén a súa tésse, mais íntima e menos social qu'a d'*Almas mortas*, e é a novela inteira mais impersoal, mais ouxetiva que o drama de Villar Ponte, residindo o seu principal intrínseco n-este punto da emigración, no que nos dá dos que están alá.

LA PROVINCIA DE ORENSE, por ALVARO MARIA DE LAS CASAS, Madrid, 1927.

CONFERENCIA pol-o noso distinto colaborador na Real Sociedade Xeográfica de Madrid, editada pol-a mesma douta corporación, coma separata do seu Boletín, e ilustrada con moi boas fotografías en coor sepia.

É unha breve e sustanciosa síntese, feita no xeito d'itinerario de viaxeiro preconizado pol-o ilustre Sr. Beltrán e Rózpide, alma d'aquela Sociedade, e de quen podemos considerar discípulo n-estas cousas ó Sr. Las Casas. Os mais importantes aicidentes xeográficos, os mais belos moimentos, os lugares históricos, son mencionados e descritos con arte pol-o autor e adubados con numerosas notas literarias e folk-lóricas e alusións a diversos traballos nos que o leutor pode documentarse. É unha proba mais da laboriosidade incansábel do noso querido compañeiro.

REVISTAS

SEARA NOVA, número 104
Agosto, 1927.

SUMARIO: *Eu son um homem de bem*, por Raul Brandão.—*Apropósito da reforma do ensino secundario*, por José de Magalhães.—*Portugal e o domínio aéreo do Atlântico*, por Sarmento de Beires.—*A questão do turismo. Uma capa a cobrir interesses e vaidades*, por Emilio Costa.—*Páginas para serem meditadas. Sobre a educação das mulheres*, por L. A. Verney.

Número 105, Setembro 1927.

Sumario: *Ainda o inquérito ao ensino secundario*, por José de Magalhães.—*União internacional de socorros*, por Raul de Miranda.—*Livros: Valery Larbaud, «Caderno»* por Cámara Reys.—*A questão do turismo. A propaganda é indispensável*, por

Emilio Costa. *Mavio de franté*, por Manoel Mendes.—*Notas e comentarios*, por C. R. e M. M.—*Pró-política*, por Oliveira Martins. Ilustrações de Nobre e Migueis.

BOLETÍN DE LA REAL ACADEMIA GALLEGA, 1.º Agosto, 1927.

SUMARIO: *Una ara pagana cristianizada*, (conclusión) por Celestino García Romero. *Puentedeume y su comarca* (continuación) por A. Couceiro Freixomil.—*Prehistoria gallega. Hachas de bronce de talón*, (continuación) por Angel del Castillo.—*Sección Oficial: Junta Ordinaria de 29 de Agosto 1927: Junta extraordinaria privada de 30 de Agosto de 1927 (recepción del electo don Julio Davila): Asociación Iniciadora y Protectora de la Real Academia Gallega en la Habana: Nueva Junta Directiva: Movimiento a Curros Enríquez* (con dos láminas): *Celebración del concurso de proyectos*.—*Noticias: Los descubrimientos de Santa Eulalia de Bóveda* (con dos grabados): *Una inscripción del siglo IX* (con un grabado), por Angel del Castillo.

Ó faguermos a reseña do número anterior d'iste boletín, sin tempo pra unha leutura detida de todol-os traballos que n-il viñan, dixemos que o traballo do noso colaborador Sr. Couceiro Freixomil, *Puentedeume y su comarca*, fora publicado outrora en *El Diario de Orense*. A noticia é inexauta. O señor Couceiro publicou efectivamente n-aquél xornal un traballo en col do mesmo asunto, mais que somentes continúa a iniciación do estudo qu'agora publica por inteiro e pol-o tanto completamente inédito, xa que o publicado alí, traballo de vulgarización, era outra cousa por comploto diferente.

BIBLOS (rev. da Facultade de letras da Universidade de Coimbra), 1927, vol. III, ns. 4 e 5, Abril e Maio.

SUMARIO: Dr. Antonio de Vasconcelos, *Origem histórica da palavra «Enduenças»*. Dr. Mendes dos Remedios, *Os judeus portugueses através dalguns documentos literários*.—Dr. J. de Providencia Costa, *O trocadilho em Camões e a sua interpretação por G. Storck*.—Dr. João Pôrto, *A tuberculose em Coimbra no último quarto do século*.—Mario Brandão, *Contribuições para a história da Universidade de Coimbra*.—Manuel Lopes de Almeida, *Trabalhos de alunos*.—Ernesto Donato, *«Os Reservados» da Biblioteca da Universidade*.—*Varia*.

Pr'os orientadores do teatro galego, merez consulta a recensión da conferencia feita en

Coimbra pol-o Prof. Petersen de Berlin en col de Schiller e B. Shaw e a sua técnica teatral.

Vol. III, ns. 6 e 7, Junho e Julho, 1927.

Sumario: Dr. Conte Bégouen, *L'art préhistorique est d'origine magique*. Dr. Mendes dos Remedios, *A «Consolação das tribulações de Usque»*. Joaquim de Silveira, *Sobre o nome «Camões»*.—Dr. M. Gonçalves Cerejeira, *A noite de 10 séculos*.—Dr. J. da Providencia Costa, *O trocadilho em Camões e a sua interpretação por G. Storck*.—*Varia*.

O problema da ascendência galega de Camões é tratado por Joaquim da Silveira, o qual senta as seguintes conclusões: 1.ª Os apelidos *Camanho* e *Camanes* son histórica e foneticamente diversos de *Camões*. *Camões* non deriva pois de *Camanho*, coma pretendia D. Uxío Carré Aldao n-un erudito traballo.—2.ª Non houbo en Fisterra ningún castelo de Camões, donde viñera o apelido. Tal castelo foi inventado pol-o P. Román de la Higuera, no seu falso *Cronicón de Flavio Dextro*, e Faria e Sousa supuxo que tal castelo fora fundado pol-os gregos, que lle puxeran o nome de *Cadmon*.—3.ª O apelido *Camões* é d'orixe galega, e 4.ª foi levado a Portugal por Vasco Peres de Camoens, fidalgo galego que tiña solar no Val Miñor, e que sendo partidario de D. Pedro o Cruel, cando iste foi morto, foi con Sueiro Yanes de Parada e Paio Rodríguez Mariño e outros, prestar homaxe a D. Fernando I de Portugal, que lle deu terras.—5.ª O apelido *Camões* veu da freguesia de Sta. Olaia de Camos, no Val Miñor.—6.ª O topónimo *Camos* veu do prural do nome da ave chamada *Camón* (xénero *porphyrio*).—7.ª O troque da sílaba tónica do antigo *camós* ó moderno *camos* pode vir do uso proclítico en *Camos de Miñor*.

A ÁGUA, órgano da Renascença Portuguesa, Porto, vol. X, 3.ª serie, Abril a Junho 1927.

SUMARIO: *O romance da Núbia que amou a Neve*, por Luis Veiga.—*O Nativismo Romano*, por Agostinho da Silva.—*O principio da relatividade restrita*, por Leonardo Coimbra.—*O lirismo de Camões*, por Hernani Cidade.—*Uma tese de Bergson sobre o Riso*, por José Sant'Anna Dionisio.—*Nota filológica sobre a palabra «Nojo»*, por Agostinho da Silva.—*As linguas germánicas e o ensino superior*, por Luis Cardim.—*Outonal* (verso), por Alcinda de Carvalho.—*Fogo morto* (verso), por Antonio de Oliveira.—*Estudo para o quadro «A Feira de Viseu»*

(deseño), por Joaquim Lopes.—*Notas e Comentarios*.—*Bibliografía*.

O Sr. Agostinho da Silva deriva *noxo* de *noxento*, e iste de *nauseentus*, n-esta forma: *ndusea* deu *nauseentus*. Ora, foneticamente, s mais *iod* = j (x *noxo*), pol-o que *nauseentus* deu *noxento*, mais *noxento* supón *noxo*, coma *sebento* supón *sebo*; *noxo*, pois, formouse por analoxia, e de *noxo* derivou *enojo*.

Notizas dos libros: *S. Francisco de Assis e Notas sobre a abstracção científica e o silogismo*, de Leonardo Coimbra; *As ilhas desconhecidas*, de Raul Brandão; *Verbo humilde*, de Alípio Rama; *Jornal dum expectador* de Guedes de Oliveira, e outros de fora de Portugal.

O INSTITUTO, Coimbra, vol. 74.º 4.ª serie, volume 1.º 1927.

ISTE número veu adicado inteiro en homaxe ó insine Profesor Dr. Luciano Pereira da Silva, que honrou a groriosa escola conimbricense profesando cálculo diferencial e integral e Mecánica celeste, e á cencia portuguesa cos seus maxistrás estudos históricos en col das coñecencias matemáticas, astronómicas e náuticas en Portugal no tempo das Descobertas, especialmente na sua *Astronomia dos Lusitadas*. NÓS ocupouse hai tempo da colaboración do Dr. Pereira da Silva na *Historia da colonização portuguesa do Brasil*. N-iste número da ilustre revista de Coimbra, colaboran F. M. da Costa Lobo, H. Teixeira Bastos, Joaquim Bensaúde, Alberto d'Oliveira, Frederico Dom, João Grave, Pedro de Novo y F. Chicarro, Agostinho de Campos, Joaquín Costas, Pedro de Azevedo, Manoel Ramos, L. de Figueiredo da Guerra, Eugenio de Castro, José Maria Rodríguez, Franz Hümmerich, Antonio Barbosa, Carlos Pereyra, Manuel da Silva Gais e J. de Carvalho.

L'AMIC DE LES ARTS, Sitges, 31 Juliol, 1927.

SUMARIO: *Butlletí. Segon centenari de l'actual església de Santa Maria del Vinyet*.—*La literatura. Vindré més tard demà*, por J. V. Foir.—*Sant Sebastià*, por Salvador Dalí.—*La complanta dels gossos*, do Conde de Leantimont, tradución de J. V. Fair.—*El pescador d'images*, poema de Sebastià Sánchez Juan.—*Panorame. Jardins de Sant Pol, d'en Pere Coromines i Cançons de F. García Lorca, Informacions literaries*, por Lluís Montanya.—*Les Arts. Una exposició i un decorat*, por Sebastià Gasch.—*La Vile*, por Emerencia Roig.

A estética de Salvador Dalí presentada por il mesmo (*Sant Sebastiá*). Cántigas populares rusas (*Informacións literarias*). Novas do Felibrisimo (*Id.*). Gravuras representando a fachada de Sta. María del Vinyet asegún o proxecto de J. F. Ráfols; a imaxe de Sta. María de Queralt; retrato de López Picó por Rafael Benet; barcos de Sitges e *Apoteosi*, gravura en buxo de Francesc Canyelles.

Coma de cote, unha audacia contida e un fondo senso clásico, n-esta revista de ton erigeito e sempre ó día.

Sitges, 31 Agost, 1927.

Número adicado á festa do Patron de Sitges, contendo vinte páxinas de mesta leutura e gravuras. Comenza co prólogo que o Dr. J. Mössinger puxo ó seu libro *Vita et martyrion sancti Bartholomae apostoli*, Salzburg 1876. Sigue: *Krtu*, por J. V. Foix. — *Notes per a la biografía de Joaquín Folguera*, por J. M. López-Picó. — *El sermón del foc*, traducción de T. S. Elliot. — *El «Diari de Raskolnikov» de Dostoievski*. — *El centenari de la mort de William Blake*. — *Panorame*, por Lluís Montanya. — *En memoria de Cristófor de Domenech*, por Ramón Planes. — *Les arts. Reflexions* por Salvador Dalí. — *Comentaris* por Sebastiá Gasch. — *Cop d'ull sobre l'evolució de l'art modern*, por M. A. Casenyes. — *La Vila. Adolf Farguoli a Sitges* por Domenec Forment. — *Documents per a la historia de Sitges* por Pau Farret i Raventós. — *La pintura medieval a Sitges* por Josep Carbonell. — *L'antic retaule de Santa Maria* por Carolina Benapres.

EUSK-İKASKUNTZA'REN DEIA
(Bol. da Sociedade d'Estudos Vascos) IX Urtea, 33 Zenbakia.
Ano 1927.

SUMARIO: Sesión de la Junta Permanente del día 22 de Diciembre de 1926. Comisión de la Exposición de las Guerras civiles. — *Eusko-Ikaskuntza'ren Uda Ikastarua*. Eginkizun Gurea. — K. O. — 36.ª lista de socios. — *Acción de la Sociedad*. — *Un retrato de D. Carmelo de Echegaray para la Sociedad*. — *Naskaldia*. — *Idazti Berriak*.

34 Zenbakia, ano 1927.

Sumario: Sesión de la Junta Permanente del día 28 de Febrero de 1927. — Comité de la Exposición de las Guerras civiles. — *Uda Ikastarua*. Mami Goxoena. — Jeme. — Crónica de los cursos de Verano. — 37.ª lista de socios. — *Nota de Tesorería*. Estado de Ingre-

sos y Gastos. — *Acción de la Sociedad*. 2.ª lista de suscriptores para regalar el retrato de D. Carmelo de Echegaray a la Sociedad. — *Tomos sueltos de la Revista*. *Naskaldia*. — *Idazti Berriak*.

Temos que salientar: a propaganda da lingua basca, pr'a que hai criadas varias cadeiras, unha que ven funcionando no Ateneo de Madrí, outra na sociedade *Euskalerria* de Montevideo, outra criada pol-a Sociedade *Euskeraren Adiskideak*, de Pamplona, etc. Os Cursos de Vran, que no ano pasado, foron: un de lingua basca, a cárrego do Sr. Escalera Maidagán; outro de antropoloxía, pol-o Sr. Aranzadi; outro de historia basca, pol-o Sr. Estayo; outro d'arte basca, pol-o Sr. Apaiz; outro de folk-lore, pol-o Sr. Barandiarán; outro de dereito tradicional, pol-o Sr. Echegaray; e outro de bibliografía, pol-o Sr. Allende-Salazar. Conferencias dos señores Bosch Gimpera, Herrero-García, Mugica, Irigoyen, etc.

Na sección derradeira dase noticia de todos os libros, brochuras, artigos de revista ou xornal que teñan relación co-a cultura basca e que chegan á coñecencia da Sociedade.

EUSKO-FOLK-LORE Materiales
y cuestionarios, Julio 1926.
Enero 1927.

PUBLICA estas follas a Sección de Etnografía da Sociedade d'Estudos Vascos *Eusko-Ikaskuntza* dá que está encargado o sabio folk-lorista D. José Miguel de Barandiarán, e sirveu tamén de propaganda, de recolección de materiais e de cuestionario.

As que reseñamos conteñen lendas referentes ás eirexas ruraes e ás imaxes que n-elas se veneran. D'elas sacamos coma material de comparanza o seguinte:

Eirexas que din foron feitas pol-os xentís (Oyarteun, a Virxe da Visitación de Zumárraga, Elgeta, Xemein, San Miguel e Aitriber Andria en Urdiain, Ataun, Ondárroa, Elantxobe, Muxika, Opakoa, Zurbano, Oñate).

Emprego de carracas *Kalaka* e trécolas en Semana Santa.

Torre que medra, en Dordoniz.

Rapaz que cai d'unha torre salvado pol-a Virxen (Valpuestas).

Tocal-os sinos ou campás contr'os tronos (Oyarem, Plazencia, Catedral de Vitoria), contr'os males da cabeza (Ondárroa, Gaztelugatx, Vitoriano), ou contr'as mordedelas dos lagartos, que non se soltan de un cando morden, mais que cando sonan os sinos de varias eirexas (3, 7, 14).

Voltas arredor das eirexas, que ás veces curan as doenzas e outras, a que as dá convírtese en bruxa (Berastegui) ou vai ó inferno (Ofiate) ou aparécenselle os difuntos (Zarane).

Nenos non bautizados enterrados no eixido da casa, adentro do que colle o saledizo do tellado (Kortezubi, Errigoiti, Oyarzum, Beniatua, Motriko, Mendaro, etc.).

Procesión das ánimas o día de difuntos (Sáseta, Bujanda).

Imaxes que surten de noite da eirexa (Virxen d'Aranzazu, de Andárroa, etc.).

Imaxes da Virxen que son irmás (a d'Onárroa ten 4, a de Otxagabia 2 etc.).

Imaxes metidas na y-auga ou salpicadas contra a seca (Alsasna, Astigarraga, Ataun, Aya, etc.).

Imaxes que volven ó sitio onde apareceron ó principio (San Vitores de Couro que volve a Cerezo.).

BULLETÍN DU MUSÉE BASQUE,
Bayonne, ns. 1-2 Quatrième
année, 1927.

INTRESANTÍSIMO boletín, onde acada principal espazo o estudo etnográfico e folk-lórico do país basco francés.

Sumario: Urbero, *Un manuscrit de P. J. Toulet*.—Louis Colas, *En 14... ou 19... (A propos d'un dessin de Jacques le Tanneur)*.—Violet Alford, *The Padotow Hobby Horse*.—Dr. Constantin, *Les Dances spéciales au Pays de Soule*.—Louis Dassance, *Les vieilles Danses Labourdines*.—Joseph Nogaret, *Napoléon I à Chérante*.—W. Boissel, *La vie du Musée Basque. Décembre 1926-Juin 1927*.—A. B., *La sédition de Bayonne*.—*Les Fêtes pour le Musée Basque, Avril 1927, Programme*.—*Le Livre d'Or*.

FOTOGRAFADO

Si ten intrés en que os seus fotografados sexan os mais perfeitos posibles, envíalos a

Talleres de fotografado
ESPASA-CALPE S. A.
Ríos Rosas, 24-Apartado, 547
MADRID

Este nome xa é por si unha garantía, pois son os talleres mais modernos e orgaizados para realizar na súa maisima perfeición toda crás de fotografados en cinc, cobre; tricomas, cuatromias, etc...

O seu servizo é extra-rápido.

As suas obras son perfectísimas.

Iste número é d'un intrés ben grande pra nós pol-os estudos que traí das danzas populares bascas e a referencia a outras ingresas que figuraron na festa do Museu Basco. Antr'as danzas souletinas descritas pol-o doctor Constantin, intrésannos moito pr'a comparación co-as nosas a *Danse des bastons*, imitante á dos palitos, e a *Mascarade*, imitante ás comparsas asturianas de *Sídros*, *Guirrios*, *Zamanones*, estudadas por Vigil e Uria, e ás que responden eiquí os *Irríos*, *Cigarrós*, *Felos*, *Munietros*, etc. Antr'as labourdinas, compre chamar a atención en col dos vestidos dos *besta-goni* e dos *Kachkarot*, estes derradeiros igual ós nosos danzantes d'espadas e arcos. Tamén ten notiza das *dansas d'espadas* na Ingraterra, d'arcos en Guipuzcoa, etc., e unha conferencia de Violet Alford, onde hai novas do *Maio* en toda Europa, na forma que hoxe practica no Castro de Caldelas.

Na Biblioteca do Museu Basco, cita un libro: *Les chemins de St. Jacques de Compostelle en Poitou*, d'Emile Ginot.

OUTRAS REVISTAS CHEGADAS:

Boletín Oficial de la Sociedad Fomento de Porriño y su distrito, año VI núm. 22, Julio 1927.

Revista del Centro Gallego, Montivideo, Junio, 1927.

El Defensor Gallego, Buenos Aires.

Correo de Galicia, Buenos Aires.

Gutiérrez, Madrid.

Vida Escolar, Lugo.

Boletín del Laboratorio Farmacéutico Nacional, Madrid.

Heraldo de Galicia, Habana.

Imprenta NÓS. Real, 36-1.º, A CRUÑA

Apareceron editados por "NÓS"

"Dibuxos en Linoleum"

por Xaime Prada

2'50 pesetas.

e

"Historia Sintética de Galicia"

por Ramón Villar Ponte

5 pesetas.

Pedidos a NÓS, Publicacions Galegas
e Imprenta, Real, 36-1.º A CRUÑA

SANATORIO QUIRURGICO

DIREITORES

Manuel Peña Rey

Ginecologia e Partos

José Mosquera Blanco

Cirurgia geral
Especialista na gorxa, nariz e ouvidos

Situado frente á Alameda do Cruceiro, ten toda-las condicións precisas.—Pratícase toda crás d'operacións.—Dotado de todol-os adiantos que pide a actual Cirugía.—Modernas instalacións de RAYOS X pra diagnóstico e RADIOTERAPIA superficial e fonda con voltaxe de 250.000 voltios.—Aparello de Diatermia pra tratamento de Aue-xites, procesos inflamatorios, reumatismo, etcétera.

Lámpara de cuarzo pra sol d'altitude e ultra-violeta pra tratamento d'escrofulosis, raquitismo, alopecias, eczemas, etcétera.

Admítense embarazadas, e cóntase con material esterelizado pra fora da cidade en casos d'urxencia.—Poden colaboraren todol-os compañeiros, previo consentemento dos directores.

BODEGAS GAL EGAS, PEARES E OURENSE

Vinos finos de mesa: Tinto TRES RIOS. Blanco BRILLANTE

LOS GALLEGOS blanco e tinto

Maoía e Valeiras, Apartado 18-Ourense

Drogueria e Farmacia

LUIS FÁBREGA

Progreso, esquina a Luís Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros RAFIUM

De mais dura qu'os de pruma e limpan millor. Véndese en todol-os estableci-mentos do ramo

Andrés Perille-OURENSE

F.ROMAN E SACO

DROGUERIA

e FARMACIA

Pereira, 19

Teléfono 28

OURENSE

Augas bicarbonatado-sódicas de
MONDARIZ

FONTES DE GÁNDARA e TRONCOSO

Propiedade dos FILLOS de PEINADOR

MONDARIZ—BALNEARIO está situado a 35 kilómetros de Vigo e a 20 das estacións de Porriño e Salvatierra de Miño

O Hotel do Estabrecimento está aberto do 1.º de Mayo a 31 de Outubro